

Als de voorbijganger blijft...

Wat gebeurt er als een vertrokken voorganger blijft wonen in de plaats waar hij pastor is geweest en ook nog eens bij de gemeente of parochie betrokken blijft?

Adrian Verbree, voormalig predikant binnen de Gereformeerde Kerken Vrijgemaakt, schrijft in zijn boek *Eclips* openhartig over zijn jarenlange burn-out (Verbree 2003). Deze periode is voor hem en zijn gezin enorm ingrijpend geweest. Uiteindelijk moet hij beslissen zijn predikantschap er aan te geven. Omdat hij het nodig heeft in een vertrouwde omgeving te blijven, besluiten hij en zijn vrouw op zoek te gaan naar een huurhuis in het dorp. Dat vinden ze ook en daarmee bevinden we ons midden in de thematiek van dit artikel: wat gebeurt er als een vertrokken voorganger blijft wonen in de plaats waar hij pastor is geweest en ook nog eens bij de gemeente of parochie betrokken blijft? In het geval van Verbree gaat dat prima, getuige het nawoord in zijn boek: 'Moge het feit dat wij nog steeds met plezier in Gramsbergen wonen en het feit dat ik er tegenwoordig met enige regelmaat ook weer voorga in

erendiensten het bewijs vormen van de uitstekende verhouding die wij met kerkenraad en gemeente hadden en hebben' (2003, 196).

Het kan ook anders. Dat ervaart Gary Nelson, een Canadese baptistenvoorganger, als een van zijn voorgangers na jaren elders te hebben gewerkt, als emeritus terugkeert naar de stad en de gemeente waar hij vroeger heeft gewerkt. In een grijs verleden heeft een nationaal tijdschrift hem gerekend tot de top tien van predikers in Canada. Ieder contact dat hij met Nelson heeft, eindigt met een vraag: 'Gary, did you know that in 1955 I was named one of the top ten preachers in Canada by *Star Weekly*?' (2008, 12). De glorieuze tijden van de kerk zijn al lang voorbij, de gemeente heeft het moeilijk, en Nelson voelt zich voortdurend veroordeeld door deze voorganger. De moed om tegen deze 'Star' in te gaan, ontbreekt hem echter. Wel schrijft hij in zijn boek achteraf dat deze man – inmiddels overleden – nooit in de gaten heeft gekregen dat in Canada inmiddels niemand

< Beeld en foto René Rosmolen

>

meer geïnteresseerd is in een top tien van predikers.

Oriënterend onderzoek

Er is eigenlijk nauwelijks iets bekend over wijzingen en problemen die zich kunnen voordoen op dit terrein. Dát ze zich voordoen is wel duidelijk, maar op welke schaal en met welke intensiteit, is onhelder. Ook in de literatuur is er nauwelijks aandacht voor.

We hebben een oriënterend onderzoek gedaan naar het fenomeen van ‘de voorbijganger die blijft’. Dat is gebeurd via een open oproep in *Predikant en Samenleving*, het orgaan van de Bond van Nederlandse Predikanten en een vergelijkbare oproep op de site van de Vereniging voor Pastoraal Werkers Nederland (VPW), de beroepsvereniging voor rooms-katholieke pastores. In totaal hebben 47 personen gereageerd, voornamelijk vanuit de Protestantse Kerk in Nederland. Dat is geen indrukwekkend aantal en ook gezien de onderzoeksvorm kan van enige representativiteit geen sprake zijn. Het ging ons primair om een eerste signalement van een relatief onbekend fenomeen. Opmerkelijk was dat als we in onze wandelgangen vertelden over het onderzoeksthema, de gesprekspartners heel vaak aankwamen met eigen ervaringen, van heel dichtbij of verder weg. Kennelijk is de problematiek qua omvang niet verwaarloosbaar!

Een ervaring

Een predikant aanvaardt een andere werkkring, maar blijft wonen in de plaats waar hij – naast een fulltime collega – parttime als predikant

gewerkt heeft. Hij houdt nadrukkelijk afstand van de gemeente en gaat de eerste paar jaar niet of nauwelijks op verzoeken in. Wel gaat hij een of twee keer per jaar voor.

Als hij na verloop van jaren vanuit de kerkelijke gemeente verzocht wordt om deel uit te gaan maken van een beleidsgroep, reageert hij niet afwijzend. Wel stelt hij als voorwaarde dat zijn opvolger moet instemmen met zijn deelname. Omdat hij geen protesten verneemt, treedt hij toe tot de groep en probeert vanuit zijn kennis en ervaring bij te dragen aan het proces van beleidsvorming.

Als de groep al een tijd functioneert, meldt de

***‘Ik wilde wel weg, maar
mijn vrouw zei toen:
dan moet je wel alleen’***

opvolger – met slechts een kleine aanstelling in de gemeente – hem dat hij uit de wijkkerkenraad is gestapt vanwege diens betrokkenheid bij de beleidsgroep. Dat is een schok voor hem en hij schrijft dan ook direct een brief aan de wijkkerkenraad om zijn ongenoegen kenbaar te maken. Uit de reactie blijkt dat de kerkenraad min of meer willens en wetens voorbij is gegaan aan de voorwaarde van de vroegere predikant. Zelf heeft hij op dit punt geen navraag gedaan bij zijn opvolger.

Het incident is voor hem overigens niet een motief om zijn lidmaatschap weer ongedaan te maken. Hij blijft lid van de groep en onspeaking terms met zijn opvolger. Het incident is wel een van de momenten waardoor de relatie tussen de nieuwe predikant en de wijkgemeente onder druk is komen te staan.

Wat leverde het op?

Van de 47 reacties waren er 44 afkomstig van direct betrokkenen. Daaronder waren 24 voorbijgangers en 20 opvolgers van een of meer voorbijgangers. Over het geheel genomen zijn er meer positieve brieven dan negatieve, maar dat geldt niet voor de groep voorgangers die te maken hebben met een gebleven voorbijganger. Daar waar de gebleven voorgangers vooral schrijven dat het goed gaat, schrijven de opvolgers veel gereserveerder over de plek van een gebleven voorbijganger. In hun 20 reacties domineren negatieve ervaringen niet echt, maar als ze er zijn, zijn ze vaak wel erg zwart.

Gebleven voorgangers

Als we beginnen met de groep van gebleven voor(bij)gangers, valt op dat ze vooral twee motieven noemen voor hun keuze te blijven wonen. Tijdens hun actieve periode hebben ze een huis gekocht en in de tweede plaats is er de gehechtheid aan de opgebouwde sociale contacten. Dat geldt bepaald niet in de laatste plaats voor de partner: 'Ik wilde wel weg, maar mijn vrouw zei toen: dat is dan jammer, dan moet je wel alleen.' De rol van veel voorbijgangers blijft beperkt tot voorgaan in de zondagse kerkdienst en het leiden van rouw- en trouwdiensten. Sommige pastores blijven nog pastoraal actief, vaak met instemming van de opvolger en soms zelfs op diens verzoek.

Wat veel gebeurt, is dat de oude voorganger betrokken raakt bij beleidsmatige en/of theologisch-inhoudelijke zaken in de gemeente of de parochie. De casus hierboven past op dit punt

duis in een breder plaatje. Een emeritus predikant die lid is geworden van de toerustingcommissie in zijn gemeente schrijft het volgende: 'Dat vind ik een mooie taak: niet zo opvallend in beeld, maar ik kan wel mezelf erin kwijt, ook als theoloog.' Meerdere vertrokken voorgangers die positief schrijven over hun 'blijven', spreken over heldere afspraken die zijn gemaakt bij het vertrek. Het handhaven daarvan is niet altijd eenvoudig, maar is wel nodig om een nieuwe plek te vinden. 'Een duidelijk besef van misbaarheid', is ook erg behulpzaam, aldus een emeritus predikant.

Opvolgers

Onder de reacties van opvolgers vinden we nogal wat pijn. De schaduw van de voorganger is soms erg diep en lang. De spanning liep in een bepaalde situatie zo hoog op, dat de opvolger over de emeritus schrijft: 'Ik heb zijn aanwezigheid gedurende de hele periode vervloekt.' De opvolger is onder andere door deze ervaring er een paar jaar uit geweest. In een andere situatie waren de opvolger en voor(bij)ganger zo tegenover elkaar komen te staan dat een vrouw, die stervende was, wilde dat ze het bij zouden leggen en samen haar begrafenis zouden doen. De respondent schrijft daarover: 'Ik vond alles best, maar heb toch in alle vriendelijkheid gezegd dat 'uw verzoenend sterven' op die afgedwongen manier eigenlijk niet zo zinvol was.'

In de reacties komt ook naar voren dat de persoonlijkheid van mensen hier een grote rol speelt. Het kan immers ook heel goed gaan, ►

daarvan getuigen meerdere brieven. 'Ik beschouw het als een eer deze wijze collega onder mijn gehoor te zien!', schrijft een predikant. Een andere respondent werpt een belangrijke vraag op: 'Alleen de onderlinge collegialiteit voorkomt problemen, maar ik vermoed dat dat doorgaans niet de sterkst ontwikkelde kwaliteit is van veel predikanten. Is collegialiteit te organiseren? Dat is voor mij de grote vraag.'

Die vraag lijkt inderdaad van belang in een beroep dat nadrukkelijk solotrekken in zich heeft en derhalve ook solisten zal aantrekken. Aandacht wordt ook gevraagd voor de onhelderheid inzake het ambt bij het emeritaat en bij het switchen naar werk buiten de geloofsgemeenschap. Wat houdt op en wat blijft? We komen hierop terug.

Meer over deze thematiek

In ieder geval hebben de protestantse en de rooms-katholieke kerk expliciet aandacht voor de zaak die hier aan de orde is. De Protestantse Kerk in Nederland ontwikkelt momenteel gedragsregels voor predikanten en kerkelijk werkers. Onder het kopje 'De predikant/kerkelijk werker als collega' wordt ook de emeritus aangesproken: 'Wanneer je je ambt of dienst in een gemeente hebt neergelegd neem je distantie in acht om je opvolger de ruimte te geven' (concepttekst 2011). Hoe deze distantie er uit moet zien, wordt niet uitgewerkt. In de beroepscode van de Federatie Verenigingen Pastoraal Werkers (VPW) van de Rooms-Katholieke Kerk staat onder meer dit: 'Een

pastor, van wie de aanstelling is geëindigd, laat alles achterwege wat het functioneren van de opvolger belemmert' (2011, artikel 4.8). Ook hier ontbreekt een verdere uitwerking. Beide teksten zijn van recente datum en dat lijkt erop te wijzen dat aandacht voor de thematiek beleidsmatig gezien nog in de kinderschoenen staat.

In zijn boek *Beroepsethiek voor pastores* (2008) besteedt Schenderling aandacht aan het vertrek van een pastor naar een andere plaats of het neerleggen van het ambt. Hij spreekt hier duidelijke taal: men vraagt te veel van een geloofsgemeenschap als zij aan meerdere

Een liturgische markering kan helpen om afstand te nemen

pastores vertrouwen moet geven. Het loslaten van de bestaande band met een voorganger is vaak een moeizaam proces voor pastoranten, zeker als deze band goed was. Het proces wordt positief versneld als de voor(bij)ganger duidelijk maakt dat hij niet meer beschikbaar is voor pastorale diensten, nog maar eens per jaar wil voorgaan en geen adviezen meer geeft in beleidsmatige kwesties. Schenderling noemt het gevaar dat het aanhouden van bepaalde pastorale relaties of het begeleiden van uitvaarten ook uitgelegd kan worden als een motie van wantrouwen ten opzichte van de opvolger. De vertrekkende voorganger zal een *clean break* moeten willen maken, zo stelt hij. Hij verwijst hierbij onder andere naar Gaylord Noyce, een

Amerikaanse hoogleraar die het boek *Pastoral Ethics* (1998) schreef. Noyce schrijft dat de blijvende bemoeienis van vertrokken voorgangers een van de grootste problemen is in de kerk. Hij stelt dat dit probleem vaak onderwerp van gesprek is in ethische verhandelingen onder geestelijken (135). Dat is een constatering die voor Nederland niet of nauwelijks lijkt op te gaan. Noyce is heel duidelijk: het gaat in de kerk om wat goed is voor de gemeenschap, niet om individuele belangen. Hij noemt de gemeenteleden *clients*, waarmee hij duidelijk maakt dat er vooral sprake is van een professionele band en niet zozeer van een vriendschappelijke band tussen pastor en pastoraat.

Noyce noemt een aantal manieren waarop blijvende contacten van vertrokken voorgangers een gemeenschap negatief kunnen beïnvloeden. Het gaat daarbij onder andere om de spagaat waarin een gemeenschap komt als ze niet echt afstand neemt van de oude voorganger en de nieuwe niet voluit kan verwelkomen. Het rouwproces komt niet goed op gang en heel gemakkelijk kan de oude voorganger als een schaduw over het functioneren van de nieuwe heen vallen. Vergelijkingen worden dan steeds weer gemaakt en als deze in het nadeel van de nieuwe voorganger uitvallen, is diens positie zeer kwetsbaar. Noyce pleit er dan ook voor dat de oude banden echt worden doorsneden en de oude voorganger ook werkelijk uit beeld verdwijnt.

Een ander geluid horen we bij Friedman, de inmiddels overleden rabbi en gezinstherapeut. In zijn boek *Van geslacht op geslacht* (1999)

benadert hij de gemeente als een gezin. De band tussen voorganger en gemeente is als een huwelijk en het afscheid nemen van een gemeente door emeritaat dan wel andere werkzaamheden ziet hij als een scheiding. Vanuit dit gezichtspunt is het dan ook niet zo gemakkelijk 'de navelstreng door te knippen'. Want welke pastor zou datzelfde advies geven aan een gemeentelid dat gaat scheiden en zich intensief bezig heeft gehouden met de opvoeding van de kinderen? Dat is simpelweg onmogelijk (264). Vanuit het gezinsmodel ziet hij een mogelijkheid om deze situatie juist vruchtbaar te laten zijn in de overgang van de ene naar de andere situatie. Hij noemt vier samenhangende elementen die ervoor kunnen zorgen dat de losmaking zo min mogelijk schade tot gevolg heeft:

1. Het reguleren van de eigen emotionele reactiviteit naar anderen toe. Hieronder valt vooral het in de hand houden van de eigen reactie en boven deze reactie staan. Dat geldt misschien wel in het bijzonder als er een vergelijking wordt gemaakt met de opvolger ('we missen uw preken zo...').
2. Het toestaan van emotionele reactiviteit bij anderen. Hier moet de tijd voor worden genomen. Mensen moeten de ruimte krijgen te reageren op het vertrek, zeker als het rouw met zich meebrengt. Het eerste element is hierbij van groot belang.
3. Ontspannen deel uitmaken van het overgangsproces. Een vertrokken voorganger moet geen invloed willen uitoefenen op

het kiezen van de opvolger, maar kan wel helpen bij bijvoorbeeld het opstellen van een profiel voor de opvolger.

4. Contact blijven houden nadat de gemeente verlaten is, maar daarbij voortdurend driehoeksvorming uit de weg blijven gaan. Friedman trekt hier weer de lijn naar de scheiding van een huwelijk. Direct weggaan en geen contact meer hebben, komt het verwerkingsproces niet ten goede en zorgt dat het langer duurt voordat de wond geheeld is (270-274).

Friedman schrijft ook over zijn eigen vertrek uit de geloofsgemeenschap waarbinnen hij werkte (274-281). Uit zijn persoonlijke relaas blijkt wel hoe complex het afscheid in de praktijk is voor zowel de gemeente als de vertrekkende voorganger. Allerlei emoties komen voorbij. We lezen over boze reacties uit de gemeente en over jaloezie bij de voor(bij)ganger als er een nieuwe opvolger is gevonden.

Wat is wijs (beleid)?

Ds. Lo de Liefde schreef in 2004 als emeritus predikant twee artikelen over het emeritaat in het tijdschrift *Woord en Dienst*. Hij pleit daarin niet alleen voor een levenslang ambt voor predikanten, maar ook voor ouderlingen en diakenen. Achtergrond daarvan is mede de onhelderheid bij het emeritaat: de ambtsbediening eindigt, maar komt het ambt daarmee ook ten einde?

De Liefde noemt het ambt een *character indelebilis*, een onvergankelijk merkteken. Op

de weg naar zijn eigen emeritaat merkt De Liefde dat het emeritaat in de praktijk niet meer is dan een administratieve en financiële aangelegenheid. Hij schrijft in het artikel dat het besef van roeping, van het bekleed worden met het ambt door handoplegging en het staan in de gemeente, spaarzamer wordt. Alles wordt geprofessionaliseerd in de kerk en daarmee gaat volgens hem veel rijkdom verloren. Hij vraagt zich af waar de breedte van de kerk in haar geestelijke gestalte blijft bij deze *rite de passage*.

In een tweede artikel gaat hij in op de vraag hoe de kerk praktisch aanwezig kan zijn. Hij verwijst naar de Duitse protestantse volkskerk (Evangelische Kirche in Deutschland, EKD)

Johannes' leerlingen beklagen zich over het succes van Jezus: '... iedereen gaat naar hem toe!'

waar men binnen de liturgie rituelen kent voor deze overgang. Zo krijgt de predikant die zijn dienstwerk neerlegt, de handen opgelegd en ontvangt hij de zegen voor de nieuwe fase in zijn leven. Zo wordt een belangrijk scharniermoment liturgisch gemarkeerd. Dat helpt bij het vinden van een nieuwe plek binnen de kerk, zeker als de predikant betrokken blijft bij de gemeente waarbinnen hij heeft gewerkt.

De Liefde stelt ook een procedure voor waarin de predikant die emeritus wordt, weer een gesprek krijgt in de trant van het colloquium bij het begin van zijn ambtsperiode. In dat gesprek kan gesproken worden over de motiva-

tie voor het ambt bij aanvang en de beleving van het ambt achteraf. Dit gesprek heeft een verwerkende functie: 'Elementen van dank, teleurstelling, vragen over tekortgeschoten zijn kunnen dan geuit worden.' Vervolgens moet het gesprek ook gericht zijn op de toekomst: heeft de emeritus plannen, hoe kan hij nog ingezet worden en wil hij dat? Als deze vragen niet gesteld worden, gaat veel menselijke ervaring, kapitaal en zinvolle kritiek verloren. Het gaat De Liefde nadrukkelijk om het behoud van alles wat goed is geweest, maar zijn pleidooi wordt ook gevoed vanuit het besef dat het hier gemakkelijk fout kan gaan.

Een liturgische markering van het einde van de actieve dienst kan helpen om afstand te nemen, maar het is uiteraard geen panacee. Veel hangt af van de persoonlijkheid van de voorbijganger en van diens opvolger. Echter, zelfs als beiden in de geest van Friedman gekomen zijn tot zelfdifferentiatie, is de verhouding nog steeds complex. Een van de respondenten noemde in dit verband een belangrijke les die hij had geleerd: 'Met mijn eerste wijkpredikant heb ik met betrekking tot huwelijksdiensten iets belangrijks geleerd. Als ik gevraagd werd door een stel dat mij kende – bijvoorbeeld van belijdeniscatechisatie – zei ik eerst dat ze daar eerst met hun wijkpredikant over moesten praten. Die nam na enige tijd contact met me op en vertelde mij dat in feite die vraag geen zin had. Hij kon met goed fatsoen geen 'nee' zeggen op zo'n vraag. We kwamen er op uit dat het beter was om eerst uit te gaan van de normale situatie en dat is dat de eigen predikant

een huwelijksdienst leidt. In bijzondere situaties kan ik eerst zelf met mijn collega overleggen. Wat uit dat gezamenlijk beraad komt, kon ik dan tegen het bruidspaar zeggen.' Dit voorbeeld maakt duidelijk dat er – zeker in de eerste jaren na vertrek – vrijwel altijd druk is, dus ook als de voorbijganger en de opvolger een goede verstandhouding hebben.

In de hierboven beschreven ervaring zien we dezelfde spanning terugkomen. Ook hier zal het lastig zijn geweest voor de opvolger – als het hem gevraagd zou zijn – om nee te zeggen tegen het toetreden van zijn voorganger tot de beleidscommissie. De relatie van voorbijganger en opvolger is ingekaderd binnen een derde partij, de gemeente of de parochie en de individuele leden daarbinnen. Dat maakt de onderlinge verhouding nog eens extra kwetsbaar. Want niet altijd voert wijsheid de boventoon binnen de geloofsgemeenschap. Ook dat laatste zagen we in de genoemde ervaring: de kerkenraad legt de voorwaarde van de voorbijganger naast zich neer en kiest daarmee impliciet openlijk partij. Nog los van dit soort beleidsmatige zaken, ligt het gevaar van vergelijking van voorgangers voortdurend op de loer. Vergelijkingen worden snel gemaakt, zeker rond het functioneren van voorgangers in de publieke eredienst of in het persoonlijk pastoraat. Of deze vergelijkingen nu positief of negatief uitvallen voor een betrokkene, vrijwel onvermijdelijk zetten ze de verhouding tussen voorbijganger en opvolger onder druk. ▷

Onhelderheid rond het ambt

Er is reden om nog iets uitvoeriger stil te staan bij het ambt, want daar ligt in ieder geval binnen de protestantse traditie onduidelijkheid. Een emeritus en een beroepbare predikant (de term uit de kerkorde voor predikanten die vanwege diverse redenen gestopt zijn met hun werk als predikant) behouden de bevoegdheid tot het bedienen van het Woord en de sacramenten. Wat voor de meerderheid van beroepen niet geldt, geldt wel voor professionele kerkelijke ambtsdragers: zij mogen na te zijn teruggetreden doorgaan met het verrichten van werkzaamheden.

Als we kijken naar de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland, dan is onduidelijk of het ambt een levenslang merkteken is of dat men uit het ambt ontheven wordt. In het geval van de beroepbare predikant wordt er gesproken over ontheffing van het ambt, in het geval van de emeritus gebeurt dit niet zo expliciet. De ambtsbediening is beëindigd, maar is er een verschil tussen ambt en ambtsbediening?

Van den Heuvel, auteur van *De toelichting op de (PKN) kerkorde* beschrijft de onduidelijkheid die dit oproept als volgt: 'De emeritus of beroepbare predikant wordt 'uit het ambt ontheven' maar behoudt de bevoegdheid tot de bediening van het Woord en sacramenten. Betekent dit, dat een baby, die gedoopt wordt door een emeritus predikant, ambteloos gedoopt is?' Volgens Van den Heuvel zou niemand dat beweren en behouden teruggetreden predikanten toch 'iets van het ambt' (Van den Heuvel 2004, 144). Hier ligt dus een onhelder-

heid. Welke bevoegdheden een emeritus en een beroepbare predikant behouden is wel duidelijk, maar naar de grond hiervoor blijft het gissen.

Een geestelijke reden zou de levenslange roeping kunnen zijn, die een predikant krijgt. Koffeman maakt in zijn boek *Het goed recht van de kerk* onderscheid tussen *vocatio interna* en *vocatio externa* (2009, 144). De *vocatio interna* is de inwendige roeping die iemand kan ervaren. Deze inwendige roeping kan bevestigd worden als de kerk iemand (be)roept tot voorganger. Dit beroep van buiten is de *vocatio externa*. Deze benadering roept de vraag op wat de *vocatio interna* nog betekent als de *externa* er niet meer is.

Door het behouden van de bevoegdheden is er niet de noodzaak de overgang te maken naar het 'gewone' leven zonder baan en zonder de status van predikant. Zal men zich niet altijd predikant blijven voelen? Ook voor de gemeente zal dit gevoelsmatig zo blijven, zeker als de voorganger in de gemeente aanwezig blijft. Waarom zouden gemeenteleden die een band hebben opgebouwd met een predikant géén beroep op hem of haar blijven doen? Zou het niet gemakkelijker zijn, zo schreven enkele 'gebleven' voorgangers, als de vertrokken voorganger zou kunnen zeggen: 'Ik kan niet op uw verzoek in gaan want ik heb de bevoegdheid niet meer'? Er is alle reden om deze thematiek verder te doordenken.

Een probleem van alle tijden?

Is het wijs om te allen tijde het veld te ruimen en daadwerkelijk te vertrekken? De gedachten

daarover verschillen, dat zagen we al. Een van de respondenten schreef dat er in protestants België een regel was, of is, die voorschrijft dat een emeritus predikant niet mag gaan wonen binnen een straal van veertig kilometer van zijn oude gemeente. We hebben die regel niet kunnen verifiëren. Een andere respondent stelde voor dat een vertrokken predikant op tenminste dertig kilometer afstand van de oude werkplek zou gaan wonen.

Deze geografische benadering brengt ons bij het intrigerende begin van Johannes 4. Het is het hoofdstuk over de ontmoeting van Jezus met de Samaritaanse vrouw, maar de vrij onbekende opmaat van het hoofdstuk prikkelt de nieuwsgierigheid. Het komt Jezus ter ore dat aan de Farizeeën wordt verteld dat hij meer leerlingen maakt dan Johannes. Ook zou hij er meer dopen. De twee worden dus vergeleken en een driehoek ontstaat. Jezus besluit Judea te verlaten. Hij wijkt uit naar Galilea.

Commentaren concentreren zich vooral op de vraag of Jezus al dan niet doopte en op een mogelijk conflict met de Farizeeën. Er is niet of nauwelijks aandacht voor de relatie tussen Jezus en Johannes de Doper. In hoofdstuk 3, 26 lijken de leerlingen van Johannes zich te beklagen over het succes van Jezus: ‘... iedereen gaat naar hem toe!’ Zou Jezus zich hebben teruggetrokken om niet in een concurrentieverhouding met Johannes terecht te komen? Zelf staan beide mannen, afgaande op het getuigenis van de evangelist Johannes, boven een dergelijke verhouding, maar hun leerlingen kennen niet. Een goede verstandhouding tussen

twee mensen kan door derden onder druk komen te staan. Jezus wijkt uit van het religieuze centrum Judea naar het perifere Galilea.

Juist in zijn raadselachtigheid fascineert deze tekst, zeker in het verband van onze thematiek. Een driehoek is zo gemaakt in gemeente en parochie! Is er soms grond om in zo’n situatie als meer ‘succesvolle’ voorganger uit te wijken, in welke vorm dan ook? ◀

Literatuur

- Friedman, E.H. (1999). *Van geslacht op geslacht. Gezinsprocessen in kerk en synagoge*. Gorinchem: Ekklesia.
- Heuvel, P. van den (red.) (2004). *De toelichting op de kerkorde van de Protestantse Kerk in Nederland*. Zoetermeer: Boekencentrum.
- Koffeman, L. (2009). *Het goed recht van de kerk. Een theologische inleiding op het kerkrecht*. Kampen: Kok.
- Liefde, L. de (2004). Emeritaat: waar is de kerk? In: *Woord en Dienst*, jrg. 53, nr. 15, 12-13.
- Liefde, L. de (2004). Emeritaat, de rol van de kerk. In: *Woord en Dienst*, jrg. 53, nr. 16, 12-13.
- Nelson, G.V. (2008). *Borderland Churches. A Congregation's Introduction to Missional Living*. St. Louis: Chalice Press.
- Noyce, G. (1988). *Pastoral Ethics. Professional Responsibilities of the Clergy*. Nashville: Abingdon Press.
- Schenderling, J. (2008). *Beroepsethiek voor pastores*. Budel: Damon.
- Verbree, A. (2003). *Eclips. Verslag van een burn-out*. Barneveld: De Vuurbaak.
- Sake (dr. S.) *Stoppels is universitair docent kerkopbouw en diaconiek aan de Faculteit der Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit te Amsterdam.*
s.stoppels@vu.nl
- Marjolijn (M.J.L., Ba) de Waal is masterstudent theologie aan de Protestantse Theologische Universiteit. Haar bachelorscriptie (Vrije Universiteit Amsterdam) waarin ze verslag doet van het onderzoek, is bij haar per e-mail op te vragen.
mijldewaal@pthu.nl.